Syyttäjälaitos 12.9.2023 Dnro SY/2253/2023

Eduskunta
Lakivaliokunta

U 33/2023 vp

Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi alusten aiheuttamasta ympäristön pilaantumisesta ja pilaamisrikoksista määrättävistä seuraamuksista, myös rikosoikeudellisista seuraamuksista, annetun direktiivin 2005/35/EY muuttamisesta

Asiassa on kysymys Euroopan komission 1.6.2023 antamasta ehdotuksesta alusten aiheuttamasta ympäristön pilaantumisesta ja pilaamisrikoksista määrättävistä seuraamuksista, myös rikosoikeudellisista seuraamuksista, annetun direktiivin 2005/35/EY muuttamisesta (COM(2023) 273 final). Muutettavasta direktiivistä on käytetty Suomessa lyhennettä alusjäterikosdirektiivi.

Suurin osa Suomessa tapahtuneista laittomista öljypäästöistä käsitellään Rajavartiolaitoksen toimesta ns. hallinnollisilla öljypäästömaksuilla. Syyttäjälaitoksen käsiteltäviksi alusjätepäästöt (lähinnä öljypäästöt) ovat tulleet vain hyvin harvoissa tapauksissa ja silloin, kun päästön on katsottu tehdyn tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta siten, että se on ollut omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista, muuta vastaavaa ympäristön haitallista muuttumista tai roskaantumista taikka vaaraa terveydelle. Tällöin on sovellettu rikoslain 48 luvun säännöksiä. Joissain tapauksissa yksittäisille luonnollisille henkilöille on voitu antaa sakko merenkulun ympäristönsuojelulain rikkomisesta.

Ympäristörikoksia koskeva rikoslain 48 luku on sidoksissa useiden kansallisten lakiemme sisältöön, ja sen soveltaminen Suomen ulkopuolella tapahtuneisiin rikoksiin on monissa tilanteissa kyseenalaista. Koska ympäristörikokset eivät rajoitu valtioiden välisiin rajoihin ja esimerkiksi useaan eri valtioon vaikuttavat tai useiden valtioiden alueilla tehdyt teot tulisi voida käsitellä yhdessä valtiossa kokonaisuudessaan. Käytännössä on myös esiintynyt tilanteita, joissa suomalaisen Suomen ulkopuolella tekemäksi epäiltyyn ympäristörikokseen on vaikeasti ollut sovellettavissa Suomen lakia.

Syyttäjälaitos yhtyy suurelta osin Valtioneuvoston U-kirjeessä lausuttuun. Nopea tietojen vaihto ja muu viranomaisten yhteistyö jäsenvaltioiden välillä ovat olennaisessa asemassa sellaisten ympäristörikosten/lainvastaisten menettelyjen selvittämisessä, jotka tapahtuvat merialueilla. Yhtenäiset käytännöt ja samanlainen rangaistus- ja oikeuskäytäntö ehkäisisivät lainvastaisten

toimijoiden mahdollisuutta valita tekopaikkaa lievempien seuraamusten ohjaamana.

Syyttäjälaitos pitää direktiiviehdotuksen merensuojelun tehostamistavoitetta erittäin tärkeänä. Hallinnollinen öljypäästömaksu on ollut tehokas tapa sanktioida lainvastainen menettely ja sillä mitä ilmeisemmin on ollut myös lainvastaista toimintaa ennaltaehkäisevä vaikutus. Hallinnollisen öljypäästömaksun määräämiseen ei liity myöskään rikosprosessiin liittyviä rikosoikeudellisten vastuukysymysten selvittämistä, mistä syystä se on menettelynä kevyempi. Se kohdistuu usein mahdolliseen lainvastaisen menettelyn hyödyn saajaan, koska se pääsääntöisesti määrätään aluksen omistajalle tai laivaisännälle. Näin ollen on oletettavaa, että hallinnollinen seuraamus toimisi tehokkaasti myös muiden päästöjen kohdalla ja Syyttäjälaitos kannattaakin direktiivin muutosehdotuksen mukaisesti hallinnollisten sanktioiden alan laajentamista.

Itse muutosehdotuksessa on todettu, että direktiivi voidaan katsoa onnistuneeksi, kun meren pilaantumisesta vastuussa oleville henkilöille (oikeushenkilöille tai luonnollisille henkilöille) määrätään riittävät rangaistukset, joilla on varoittava vaikutus ja jotka estävät ympäristön pilaantumista tulevaisuudessa.

Valtioneuvoston kirjeessä todetaan, että direktiivien sisällön varmistuttua voisi tulla harkittavaksi, että merenkulun ympäristönsuojelulain kriminalisoinneista luovutaan ja että rikosoikeudelliset seuraamukset rajataan rikoslain mukaisiin, ympäristörikosdirektiiviin pohjautuviin vakaviin tekoihin. Kuitenkin tahallisen ja toistuvan, vakavaa vähäisemmänkin vahingon, tulisi olla sanktioitu niin pelotevaikutuksen onnistumiseksi, kuin myös ympäristönsuojelun tavoitteiden saavuttamiseksi. Rikosoikeudellinen suhteellisuusperiaate edellyttää myös sitä, ettei rangaistavuuden alaa kavenneta siitä, mitä se suhteessa muihin lievempiinkin ympäristörikoksiin on. Meren roskaaminen ei voi olla vähäisempää kuin maaperänkään.

Todettakoon vielä, että mikäli hallinnolliset seuraamukset ovat taloudellisia, laskelmallinen toimija voi ottaa nämä jo etukäteen huomioon esim. hinnoittelussaan ja tehdä tarvittaessa valinnan laillisen ja lainvastaisen toiminnan välillä taloudellisilla perusteilla. Hallinnollisten sanktioiden tason olisi tällöin oltava tuntuvia, jotta niillä olisi ennalta estävää merkitystä. Sanktioiden tulisi ylittää lainvastaisesta menettelystä saatavat hyödyt, koska rikoshyötyä ei hallinnollisessa menettelyssä tuomita.

Syyttäjälaitos jakaa Valtioneuvoston mielipiteen siitä, että jo prosessien ennakoitavuuden ja sujuvuuden on tärkeää, että seuraamusjärjestelmä muodostaa selkeän kokonaisuuden, jossa päällekkäisyyttä hallinnollisten seuraamusten ja rikosoikeudellisten seuraamusten välillä ei ole tai sitä mahdollisuuksien mukaan vältetään.

Valtakunnansyyttäjä Ari-Pekka Koivisto

Erikoissyyttäjä Heidi Nummela